

datlanul, ezek reggel 9-től d. u. 3-ig vannak nyitva, hogy a kézirat-gyűjtemény 24.000 kötetet foglal magában s leíró katalógusai-
ból már 14 kötet jelent meg nyomtatásban, s hogy az összes látogatók száma egy évben meghaladja az 50,000-et, csak általánosan ismert adatokkal egészítem ki a vázlatos képet, melyet e világhírű könyvtárról akartam bemutatni a magyar szakközönségnek.

KÉT XV. SZÁZADBELI HISTÓRIÁS ÉNEK A TŘEBONI KÖNYVTÁRBAN.

DEDEK CRESCENS LAJOSTÓL.

Az ezredéves történelmi kiállítás irodalomtörténeti bizottságának céljaira, a kereskedelmi miniszternek, *Lukács Bélának* megbízásából, az idei nyári szünidőben tanulmányúton voltam Orosz-Lengyelországban, Galicziában, Morva- és Csehországban. Utam eredményéről részben magának a miniszternek, részben — kivált a levéltári anyagról — a Történelmi Társulat választmányának számoltam be. (Lásd Századok, 1893. évf. novemberi füzet.) E helyen most két, eddig ismeretlen s nem éppen érdektelen históriás énekről óhajtok rövid ismertetést adni.

Szeptember 23-án értem a csehországi *Třebonba* (vagy mint nálunk németesen nevezik: *Wittingauba*), most a *Schwarzenberg*ek, hajdan a magyarokkal *Zrinyi Miklós*nak, a szigetvári hősnek házassága révén rokonságba jutott *Rosenberg* grófok ősi fészkebe.

A třeboni nagyterjedelmű tó partján áll a hatalmas, ódon-szerű várkastély, a melynek észak-nyugati traktusa magában rejtí a *Schwarzenberg*ek rendkívül gazdag levéltárát. A könyvtár a család fejének, *Adolf* třeboni herczegnek rendelkezéséből Krumauba (a budweis-stohenfurti vasútvonal mentén lévő várba) lőn egyesítve. A kódexek és kéziratok azonban a levéltár állagához csatolva, Třebonban maradtak s az ottani főlevéltárnoknak, *Marenh* Kálmán-
nak, Sickel tanítványának őrizetére vannak bízva.

A levéltár, mely 9—12 és 3—6-ig minden nap nyitva áll s a kutatók által könnyen megközelíthető, nagyobb részt regisztrálva

van, míg a kéziratár csak régebbi s az újabb követelményeknek kevésbé megfelelő katalogussal bír.

A kódexek száma azonban oly csekély, hogy azokat, daczára idóm korlátoltságának, egytől-egyig bővebb megfigyelés tárgyává tehettem. Így tűnt szemembe az A/4. sz. a. kódex, a mely fáradozásomat nem várt sikerrel koronázta.

A kódex, mely 4-rét alakú, erős papírra van írva, a katalogusban ily czím alatt van beigtatva: *Varia miscellanea poetica et oratoria*. Kötése bőr. Terjedelme 409 lap.

A kódex betűinek jellege határozottan a XV. századra vall s mint ilyen van feltüntetve a katalogusban is, még pedig nemcsak ezen benső indiciumok, hanem főkép a kódex belső lapján tett megjegyzések szerint, a melyek a XV. században a kódexet a třeboni kolostor tulajdonának mondják.

Már maga e feljegyzés is valószínűvé teszi, hogy a kódex karthauzi szerzetesek műve. Megerősíteni látszik ezt az a körülmény is, hogy kódexünk, az *olmützi Studien-Bibliothek*ben általam talált s másutt röviden ismertetett kódexszel, mely 1472-ben, a dolau karthauziak stuba scriptoriájában készült, első pillanatra is oly sok hasonlóságot tüntet fel, annyi közös jelleggel bír, hogy a feltevés, miszerint e két kódex egy ugyanazon eredetű, éppenséggel nincs kizárva. S miután a karthauziak magyarországi történelméből tudjuk, hogy a magyar eremusok az alsó-ausztriaiakkal, de kivált a morvaországiakkal szoros összefüggésben állottak, nem valószínűtlen, hogy a třeboni kódex egyes költeményei, a melyek, mint látni fogjuk, határozottan magyar vonatkozásúak, valamely Magyarországból Morvaországba szakadt karthauzi barát művei.

A szóban forgó kódexnek két költeménye az, mely minket közelebről érdekel.

Az első a 96., 97. és 98-ik lapokon olvasható és Ulászlóról szól, a másik a 398-ik lapon van és II. Károly király gyászos végét siratja.

Az Ulászlóról szóló ének cseh nyelven van írva s a várnai csata szerencsétlen kimenetelét tárgyalja. Sajnos, ez alkalommal nem mutathatom be az egész éneket, s így annak történelmi értékéről sem mondhatok ítéletet. Reám azonban, egyszeri olvasásra, a mennyire a régi nyelvalakok nehézségeivel megküzdennem lehetett, határozottan azt a benyomást tette, hogy igen számbaveendő

mű áll előttem. Lesz még alkalmam különben ezen énekre vissza-
térni s azt a *Magyar Könyv-Szemle* t. olvasóinak egész terjedel-
mében bemutatni. Izleltetőül álljon itt az első versszak.

Od bozieho narozeny potisc leth,
Po stristech po stiridzeti a po strirech,
Uherski kral, kral Ladislaus
Napohany woysko sebral.

Vagyis magyarul :

Krisztus születése után ezerben
Négyszázban és negyvennégyben
Magyar király, László király
Pogányokra hadat kíván.

A másik ének II. Károly királyról (s nem mint a třeboni
katalogus véli, Róbert Károlyról) szól s a magyar történelem e
véres tragédiáját adja elő, még pedig kottára téve.

Tudjuk *Szilády Áronnak* nagybecsű publikációiból, a
Régi Magyar Költők Tára első kötetéből, hogy II. Károly királyról
két énekszerű emlékkal bírunk. Az egyik, *Liszi János* veszprémi
püspök feljegyzése szerint, *Bonfinius* Decasainak azon példányá-
ban, melyet *Zsámbóki* saját kiadásából ajándékuul küldött volt a
püspöknek, maradt reánk. Ez

Balas ewld meg a királt
Neked adom Ghimes váráth.

Ennek népies variációja lehet az ismeretes és sokszor fel-
használt töredék :

Vágd csak fiam, vágd Forgách
Tied lészen Gimes és Gács.

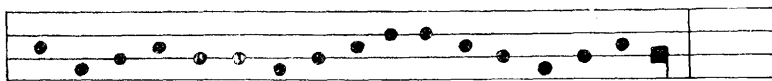
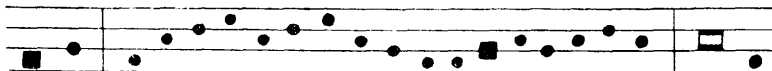
A másik ének, mely II. Károly tragédiáját tárgyazza, *Lau-
rencius de Monacis* műve. Ő írta meg azt elég gördülékeny
hexameterekben, e cím alatt: *Pia descriptio miserabilis casus
illustrium reginarum Hungariae per Laurentium de Monacis
Venetum, ad egregium et strenuum militem dominum Petrum
Aimo insulae Cretensis capitaneum*. Ezt *Flaminius Cornelius*
senator adta ki Velenczében, az 1758-ik esztendőben.

A třeboni kódex cantiója tehát a harmadik ének, mely
ezen történelmi eseményt megörökítette s a melyet eddig nem
ismertünk.

Sajnos, hogy a kódex csak egy töredéket mentett meg az

enyészettől s azt is, egy részében, jóformán kibetűzhetetlen állapotban. Az érdekes töredék lehetőleg hű másolásban így hangzik:

De morte regis Karoli ungarie.

Ecce de transmare quidam Gallus equitando properabat cito versus Napuliam | . . . . . uberi venit Ytaliam, in tractus Napuliam accessit reginam eique intulit tristem propheciam. | O tu regina Napulie, | in vicinitate terre Ungarie interfecerant virum tuum, dominum meum, regem Karolum. | Tu non vis credere regina, ecce et littera a me lata, iube perlegere tuo notario. | *W⁹. (Igy; kétségkívül: versiculus.)* Et perlecto notario subito (*így*) literam suspirando . . . . emisit lacrimas atque voce flebili dixit astantibus: | Inclite rex Karole, spes mea unica, iam nos otium volat, materna pro te nobis peribit multa solacia. | Fily dilectissime, spes mea unica, mortem patris vindica super obtine atque voce flebili durit astantibus (*így.*) | *W⁹. Dux incepit flere, regina tunc incepit plangere, tota Napulia . . . . militanea turba . . . . | W⁹. O tu regina Napulie . . . .*

Íme a töredék, mely a kódexnek egy lapját foglalja el s a használatnak kétségbevonhatatlan jeleit viseli magán.

Mint történelmi forrásnak, értéke nincs, de mint emlék, mégis érdekel bíz. Nem vagyunk elég gazdagok arra, hogy a morzsákat fel ne szedegessük s a keveset is örömmel ne fogadjuk. Ez volt indító oka annak, hogy a töredékekkel e folyóirat t. olvasóit megajándékozni óhajtottam.